

ZBIÓR
ARTYKUŁÓW NAUKOWYCH

ECONOMY. ZARZĄDZANIE.
PRIORYTETOWE OBSZARY
BADAWCZE: OD TEORII DO
PRAKTYKI

Lublin

30.05.2016 - 31.05.2016

СБОРНИК
НАУЧНЫХ СТАТЕЙ

ЭКОНОМИКА. МЕНЕДЖМЕНТ.
ПРИОРИТЕТНЫЕ НАУЧНЫЕ
НАПРАВЛЕНИЯ: ОТ ТЕОРИИ К
ПРАКТИКЕ

Лублин

30.05.2016 - 31.05.2016

U.D.C. 330+339.138+658+657+336.71+339+082

B.B.C. 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Zbiór artykułów naukowych.

Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Economy. Zarządzanie. Priorytetowe obszary badawcze: od teorii do praktyki ." (30.05.2016 - 31.05.2016) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. - 56 str.

ISBN: 978-83-65207-89-0

Wszelkie prawa zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów. Pisownia oryginalna jest zachowana. Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour». Obowiązkowym jest odniesienie do zbioru.

nakład: 50 egz.

"Diamond trading tour" © Warszawa 2016

ISBN: 978-83-65207-89-0

KOMITET ORGANIZACYJNY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

A. Murza, (Zastępca Przewodniczącego), MBA, Ukraina;

E. Azeev, д.т.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;

K. Fedorova, PhD in Political Science, International political scientist, Ukraine.

P. Bieś-Srokosz, dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

A. Горюхов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, Россия;

A. Kasprzyk, dr, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Polska;

L. Nechaeva, dr, Instytut PNPУ im. K.D. Ushinskogo, Ukraina;

М. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, Россия;

В. Подобед, dr, Belarus;

S. Seregina, independent trainer and consultant, Netherlands;

J. Srokosz, dr, Uniwersytet Opolski, Polska;

A. Tsimayeu, dr, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, Belarus;

J. Turlukowski, dr, Uniwersytet Warszawski, Polska.

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

В. Куц, д.т.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;

J. Kaluža, dr. hab, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

Р. Латыпов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), Россия;

J. Rotko, dr. hab, profesor, Instytut Nauk Prawnych PAN, Polska;

T. Szulc, dr. hab, profesor, Uniwersytet Łódzki, Polska;

Е. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы, Россия.

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

SEKCJA 11. ZARZĄDZANIA. MARKETING.(МЕНЕДЖМЕНТ.
МАРКЕТИНГ)

1. Okulich-Kazaryn Valeriy, Podbielska Anna 6
ADMINISTROWANIE PAŃSTWOWEJ POLITYKI KADROWEJ RP:
MODEL PRAWDZIWEGO WYKŁADOWCY SZKÓŁ WYŻSZYCH
2. Харченко Г. А., Глуша А. С. 10
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ
3. Коленда Н. В., Шматковська Т. О. 15
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ТА ОЦІНЮВАННЯ ДІЄВОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА В АСПЕКТІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

SEKCJA 25. EKONOMIKA. (ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ)
4. Бруханський Р. Ф. 19
ВИЗНАЧАЛЬНІ РИСИ АГРОБІЗНЕСУ ЩОДО ВПЛИВУ НА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД УХВАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ
5. Кужелюк А. В., Шматковська Т. О. 22
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ НА ПІДПРИЄМСТВІ
6. Мельянюкова Л.В., Вітченко В. 25
УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ
7. Poliszczuk K. O., Szmatkowska T. O. 28
ISTOTA, KIEROWANIE I DROGI POLEPSZANIA RACHUNKOWOŚCI NIEMATERIALNYCH AKTYWÓW PRZEDSIĘBIORSTWA
8. Сутормина М.А. 31
АНАЛИЗ ЭКОНОМИЧЕСКИХ И СОЦИАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ ОЖИДАЕМОЙ ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТИ ЖИЗНИ

9. Зелена М. І., Голянтус І. О.....	35
ТЕМПЕРАМЕНТ ЛЮДИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВПЛИВУ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	
10. Лозовська Н. М., Дудник І. Ю., Ванжула П. В., Мазуренко В. І..	39
ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СТАНДАРТУ СЕРІЇ ISO 50001 ДЛЯ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ	
11. Ked' D.	42
INTELLECTUAL MIGRATION AS PART OF THE GLOBAL LABOR MARKET. UKRAINIAN PERSPECTIVE	
12. Kominko O.....	45
POST-INDUSTRIAL SOCIETY: DEFINITION AND CHARACTERISTICS	
13. Nozdratenko D.	48
DEVELOPMENT OF METALLURGICAL COMPLEX OF UKRAINE	
14. Spazheva K.....	51
FINANCIAL SERVICES PROVIDERS. THE BIGGEST INTERNATIONAL FINANCIAL HUBS	
15. Zakharov I.	54
ECONOMIC COOPERATION BETWEEN THE EU AND UKRAINE	

Okulich-Kazaryn Valeriy

Dr.hab, MBA, Profesor,

Instytut Administracji

Podbielska Anna

studentka, 1 st.

niestacjonarne, Instytut Administracji

Akademia im. Jana Długosza

w Częstochowie

**ADMINISTROWANIE PAŃSTWOWEJ POLITYKI KADROWEJ RP:
MODEL PRAWDZIWEGO WYKŁADOWCY SZKÓŁ WYŻSZYCH**

**АДМИНИСТРИРОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
КАДРОВОЙ ПОЛИТИКИ РП:
МОДЕЛЬ РЕАЛЬНОГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВУЗА**

Słowa kluczowe: polityka kadrowa, administrowanie, prawdziwy wykładowca, kluczowe kompetencje, testowanie

Ключевые слова: кадровая политика, администрирование, реальный преподаватель, ключевые компетенции, тестирование

Celem badania jest ilościowa analiza kluczowych kompetencji i opracowanie modelu prawdziwego wykładowcy na podstawie anonimowej ankiety studentów AJD w Częstochowie. Model ten jest potrzebny do oceny jakości szkolnictwa wyższego w Polsce.

Metody badań

Podstawową zastosowaną metodą badania było ankietowanie studentów kierunku „administracja” w Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Metodyka i kwestionariusze do oceny kluczowych kompetencji prawdziwego wykładowcy zostały zapożyczone ze źródła [1]. Zostały utworzone 3 ankiety do oceny trzech grup kompetencji, według standardowej „Karta przedmiotu” [2]. Ankiety te zostały dostosowane do wykładowców szkół wyższych. Uczestnicy ankiety pokazywali prawdziwą wartość kompetencji w procentach od idealnej wartości (od 100%). Każda ankieta zawiera po 10-12 kompetencji:

1. Kompetencje personalne (cechy charakteru);
2. Kompetencje społeczne;
3. Wiedzy i umiejętności (w kierunku pracy).

Tabela 1.

Kompetencje personalne (cechy charakteru) wykładowcy prawdziwego

№ n/n	kompetencje	Prawdziwy wykładowca		
		Mx, %	δ_{x-1}	ranking
1	Dążenie do działalności menedżerskiej	58,0	18,2	12
2	Uwaga	72,5	21,5	6
3	Pamięć	76,0	19,3	3
4	Logika	77,5	20,7	2
5	Kreatywność	69,5	16,7	10
6	Zdolności przywódcze (lider)	65,5	23,7	11
7	Uczciwość	70,5	12,3	9
8	Odpowiedzialność	74,5	14,3	4
9	Samodzielność	71,0	23,4	7
10	Stres-odporność	73,0	20,8	5
11	Sprawiedliwość	70,8	17,5	8
12	Komunikatywność	84,5	15,7	1

W badaniu wzięło udział 20 osób: osoby kształcące się, w trakcie nauki w zakresie „Organizacja i zarządzanie w administracji publicznej”.

Rezultaty

W terminie od stycznia do kwietnia 2016 roku przeprowadzono badanie na grupie studentów i pracowników. Statystyczna obróbka ankiet została wykonana zgodnie z metodą opisaną w pracy [3].

Wyniki przeprowadzonych badań zostały przedstawione w postaci wartości oczekiwanej $M_{(x)}$ i odchylenia wartości skutecznej δ_{x-1} . Prawdziwe kompetencje dla wszystkich grup uczestników przedstawiono w tabelach 1-3.

Tabela 1 pokazuje, że najbliższej ideału wartości są takie kompetencje: Komunikatywność (84,5% od idealnego wartości), Logika (77,5% od idealnego wartości), Pamięć (76,0% od idealnego wartości).

Tabela 2 pokazuje, że najbliższej ideału wartości są takie kompetencje: Umiejętność jasnego wyrażania myśli... (84,8% od idealnego wartości), Umiejętność planowania sprawy... (83,0% od idealnego wartości), Umiejętność słuchania i słyszenia (80,5% od idealnego wartości).

Tabela 3 pokazuje, że najbliższej ideału wartości są takie kompetencje: Znajomość swojego przedmiotu... (93,5% od idealnego wartości), Ogólna erudycja... (75,5% od idealnego wartości), Znajomość pedagogiki ogólnej (69,5% od idealnego wartości).

Z punktu widzenia uczestników ankiety, model prawdziwego wykładowcy obejmuje 9 kluczowych kompetencji:

Tabela 2.

Kompetencje społeczne wykładowcy prawdziwego

№ n/n	kompetencje	Prawdziwy wykładowca		
		Mx, %	$\delta x-1$	ranking
1	Umiejętność zarządzania czasem	79,0	19,7	5
2	Umiejętność planowania sprawy i działań zgodnie z planem	83,0	14,9	2
3	Umiejętność słuchania i słyszenia (pracowników, studentów, ...)	80,5	21,4	3
4	Umiejętność koncentracji na najważniejszych sprawach	73,5	18,4	7
5	Umiejętność szybko wyszukiwać i przetwarzać informacje	71,5	17,8	8
6	Umiejętność jasnego wyrażania myśli w mowie i piśmie	84,8	14,1	1
7	Umiejętność zorganizować swoje miejsce pracy i proces nauczania	79,3	16,6	4
8	Umiejętność zapewnienia proces szkolenia niezbędne zasoby	65,8	15,5	10
9	Umiejętność wykonać zadanie do wyznaczonego terminu	70,0	20,5	9
10	Umiejętność doprowadzić to, co już rozpoczęte, do końca	79,0	16,5	6

– kompetencje personalne: Komunikatywność, Logika, Pamięć;

– kompetencje społeczne: Umiejętność jasnego wyrażania myśli w mowie i piśmie, Umiejętność planowania spraw i działanie zgodnie z planem, Umiejętność słuchania i słyszenia;

– kompetencje wiedzy i umiejętności: Znajomość tematu przedmiotu, który on prowadzi, Ogólna erudycja (szerokie horyzonty), Znajomość pedagogiki ogólnej.

Podsumowanie

1. W wyniku badań i analizy jakościowej opracowaliśmy i odkryliśmy model prawdziwego wykładowcy uczelni wyższej. Model ten jest pedagogicznym faktem, który należy wziąć pod uwagę podczas realizacji państwowej polityki kadrowej w dziedzinie edukacji szkolnictwa wyższego.

2. Model wykładowcy prawdziwego posiada takie kompetencje: kompetencje personalne (Komunikatywność, Logika, Pamięć); kompetencje społeczne (Umiejętność jasnego wyrażania myśli w mowie i piśmie, Umiejętność planowania spraw i działanie zgodnie z planem, Umiejętność słuchania i słyszenia); kompe-

Tabela 3.

Kompetencje wykładowcy prawdziwego: wiedzy i umiejętności (w kierunku pracy)

№ n/n	kompetencje	Prawdziwy wykładowca		
		Mx, %	δx-1	ranking
1	Znajomość teorii zarządzania	65,5	21,4	6
2	Znajomość pedagogiki ogólnej	69,5	24,2	3
3	Znajomość psychologii ogólnej	63,5	21,8	8
4	Znajomość teorii motywacji	60,5	21,9	9
5	Wiedzę w zakresie gospodarki	58,0	19,1	10
6	Wiedza w zakresie marketingu	65,5	18,7	7
7	Znajomość teorii innowacji	55,0	15,4	11
8	Wiedza na temat prawa	69,0	19,4	4
9	Znajomość języka obcego	66,0	19,0	5
10	Ogólna erudycja (szerokie horyzonty)	75,5	17,3	2
11	Znajomość swojego przedmiotu, który prowadzi	93,5	12,7	1

tencje wiedzy i umiejętności (Znajomość tematu przedmiotu, który on prowadzi, Ogólna erudycja (szerokie horyzonty), Znajomość pedagogiki ogólnej).

Literatura

1. Г.К. Селевко. Научи себя учиться, <http://www.selevko.net/2nauchi.php> (20.03.2016)
2. <http://www.ajd.czest.pl> (01.02.2016)
3. BUS_9641_Business_Statistics_5M. Masters of Business Administration. – NY, Kingston University, 2009. – 106 p.

ПОД- СЕКЦИЯ 9. Управление производством и развитие предприятия.

Харченко Ганна Анатоліївна

к.е.н., старший викладач

кафедри менеджменту

ім. проф. Й.С. Завадського,

Національний університет

біоресурсів і природокористування України,

м. Київ

Глуша Андрій Сергійович

студент,

Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

м. Київ

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний потенціал, ефективність, сільськогосподарські підприємства

Key words: investments, investment potential, effectiveness, agricultural enterprises

Нині важливою умовою ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва є підвищення рівня інноваційно-інвестиційного забезпечення, що сприятиме сталому розвитку сільськогосподарської галузі. Саме інвестиційної діяльності є важливою передумовою ефективного функціонування аграрних формувань у динамічному відкритому середовищі, що забезпечує конкурентоспроможність галузі сільського господарства як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Зауважимо, що забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки залишається питанням стратегічної важливості, від реалізації якого залежать соціально-економічна динаміка, ефективність залучення у світовий поділ праці, можливості модернізації на цій основі аграрної економіки.

До головних чинників, що перешкоджають інвестиційній діяльності в сільському господарстві ряд вчених відносять наступні [1; 5]:

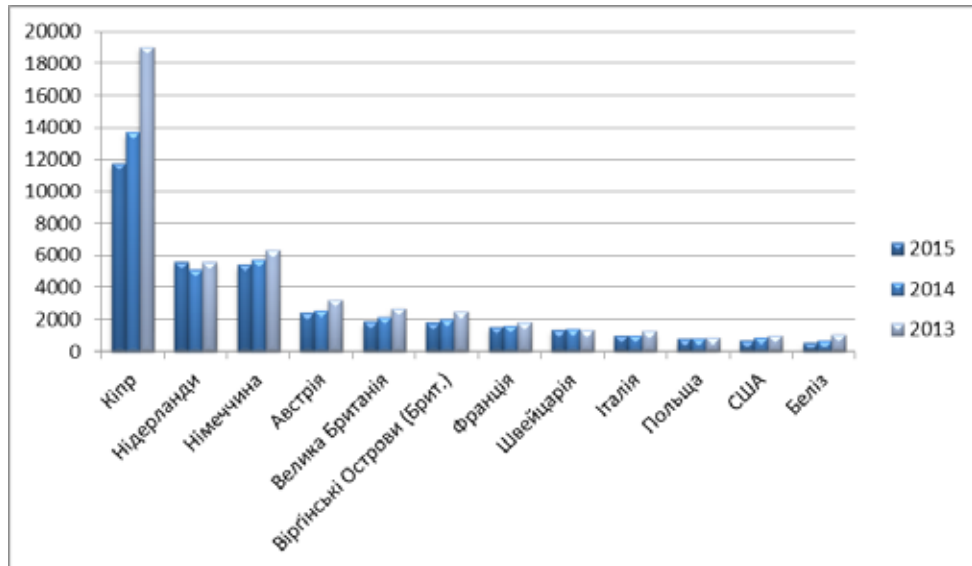

Рис. 1 Формування інвестиційних ресурсів сільськогосподарських підприємств
Джерело: розроблено на основі наукових досліджень.

- 1) зменшення припливу фінансових ресурсів у галузі АПК, що виражено у падінні виторгу від реалізації продукції внаслідок скорочення платоспроможного попиту населення на продовольство;
- 2) додаткове зниження прибутків вітчизняних виробників через високу частку імпортного продовольства на внутрішньому українському ринку;
- 3) збереження монополізованої структури промислового сектора вітчизняного АПК і відсутність ринкових механізмів, що регулюють цінні відносини сільськогосподарських підприємств;

Значна кількість сільськогосподарських підприємств України потребує отримання прямих інвестицій для забезпечення новими технологіями з метою підвищення врожайності сільськогосподарських культур.

Зауважимо, що найбільш дефіцитними ресурсами підприємства є саме інвестиційні ресурси. Вони є індикаторами визначення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, її якості, процесів інноваційного розвитку. Також ці ресурси здійснюють вплив на зовнішнє середовище аграрного формування через збільшення рівня його репутації, зростання рівня зайнятості сільського населення та рівня його життя [5].

Рис.1 Обсяг прямих інвестицій країн світу в сільськогосподарську галузь України
Джерело: [3]

Інвестиційні ресурси сільськогосподарського підприємства виражаються в різноманітні форм залучених капітальних вкладень, що виражаються як в грошовій, так і в натуральних формах, а також можуть використовуватися у вигляді реальних та фінансових джерел інвестування (рис. 1) [2; 5; 6].

Найбільшим зовнішнім інвестором вітчизняного сільського господарства традиційно виступав Кіпр із 224.2 млн. доларів США. Обсяг інвестицій звідси протягом 2015 року скоротився на 40%. Також суттєво скоротили свої частки США – 49% та Віргінські острови – 41%. Попри це інтерес до України проявили: Китай, який подвоїв обсяг своїх інвестицій (+2.4 млн. доларів США), Туреччина (+1.8 млн. доларів США або 35%) та Ізраїль (+1.8 млн. доларів США або 235.9%).

Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України (акціонерний капітал) на 31 грудня 2015 року склав 43,4 мільярда доларів, що на 2,545 мільярда доларів, або на 5,5% нижче показника на початок року. Зменшення обсягу інвестицій агросектору в загальній структурі іноземних інвестицій скоротилася на 0.1 пункт до 1.3%.

У 2015 році інвестиційна привабливість України покращилася: згідно з рейтингом BDO (International Business Compass) наша країна за рік перемістилася з 109 на 89 позицію, опинившись між Філіппінами і Мальдівами. Серед країн-сусідів України місця в рейтингу розташувалися наступним чи-

ном: Польща – 34-та, Угорщина – 39-та, Словаччина – 40-та, Румунія – 47-та, Білорусь – 86-та, Молдова – 87-та.

Враховуючи такі дані, варто зауважити, що з кожним роком обсяг прямих іноземних інвестицій має тенденцію до зменшення. Це пояснюється тим, що переважна більшість іноземних інвесторів все ще не здійснюють капітальних вкладень у вітчизняний аграрний сектор. Причинами цього є недосконалість законодавчої бази, високі ризики та невизначеність ринкового середовища, недотримання вітчизняними сільськогосподарськими товаровиробниками договірних зобов'язань, а також іншими чинниками, що впливають на формування інвестиційного клімату [4; 5].

На жаль, зменшення обсягу залучених інвестицій спостерігалось не тільки в сільському господарстві. Загальні темпи їх скорочення в економіці держави були дещо нижчими у відсотковому значенні (близько 21%), проте частка аграрного сектору в загальній структурі іноземних інвестицій скоротилася на 0,1 пункт до 1,3 %.

Отже, підвищення рівня інвестиційного забезпечення ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств сприяє підвищенню обсягів виробництва аграрної продукції та покращенню її якості, отриманню конкурентних переваг, зростанню ефективності галузі, а також підвищенню продовольчої безпеки країни. Формування можливостей здійснення інвестиційної діяльності підприємств відбувається за рахунок різних ресурсів, проте основним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал у сільськогосподарських підприємствах України є власні кошти, які одержані у результаті господарської діяльності та за рахунок амортизаційних відрахувань. Саме власні інвестиційні ресурсів через прибуткову господарську діяльність є найбільшим джерелом і передумовою інвестиційного процесу

Список використаної літератури

1. Бабенко В. А. Інвестиційний чинник інноваційного розвитку агропромислового виробництва [Електронний ресурс] / В. А. Бабенко. – Режим доступу: <http://www.nbul.gov.ua/portal>.
2. Єрмаков О.Ю. Агропродовольчий потенціал сільськогосподарських підприємств: формування та ефективність використання / О.Ю. Єрмаков, Г.А. Харченко – К.: ЦП «Компринт», 2014. – 218 с.
3. Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
4. Харченко Г.А. Теоретичні аспекти інноваційно-інвестиційної діяльності

сільськогосподарських підприємств / Г.А. Харченко // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/viewFile/87/70>

5. Харченко В.В. Інноваційно-інвестиційне забезпечення формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: Монографія. / Харченко В.В., Харченко Г.А. –К.: ЦП «Компринт», 2015. – 268 с.
6. Харченко В.В. Особливості застосування інноваційно-інформаційних технологій в управлінні сільськогосподарськими підприємствами Збір. наук. праць Проблеми підвищення ефективності інфраструктури // Національний авіаційний університет – К., 2009. – Вип. 24. – С. 140-144

Коленда Наталія Вікторівна

доцент кафедри прикладної статистики
та економіки праці,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки
(м. Луцьк, Україна)

Шматковська Тетяна Олександрівна

доцент кафедри обліку і аудиту,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту
Східноєвропейського
національного університету
імені Лесі Українки
(м. Луцьк, Україна)

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ТА ОЦІНЮВАННЯ ДІЄВОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА В АСПЕКТІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Ключові слова: система соціального менеджменту підприємства, дієвість, економічна дієвість, соціальна дієвість, організаційна дієвість.

Key words: the system of social management of the enterprise, effectiveness, economic efficiency, social efficiency, organizational effectiveness.

В умовах нестабільності вітчизняного ринку і невисокої продуктивності більшості підприємств важливого значення набуває вибір методів оцінки дієвості системи соціального менеджменту підприємства, які відповідатимуть особливостям її функціонування і змінам зовнішнього середовища. Саме цілеспрямований аналіз дієвості системи соціального менеджменту дозволяє визначити не тільки рівень досягнень підприємств, а й можливості щодо їх вдосконалення і розвитку.

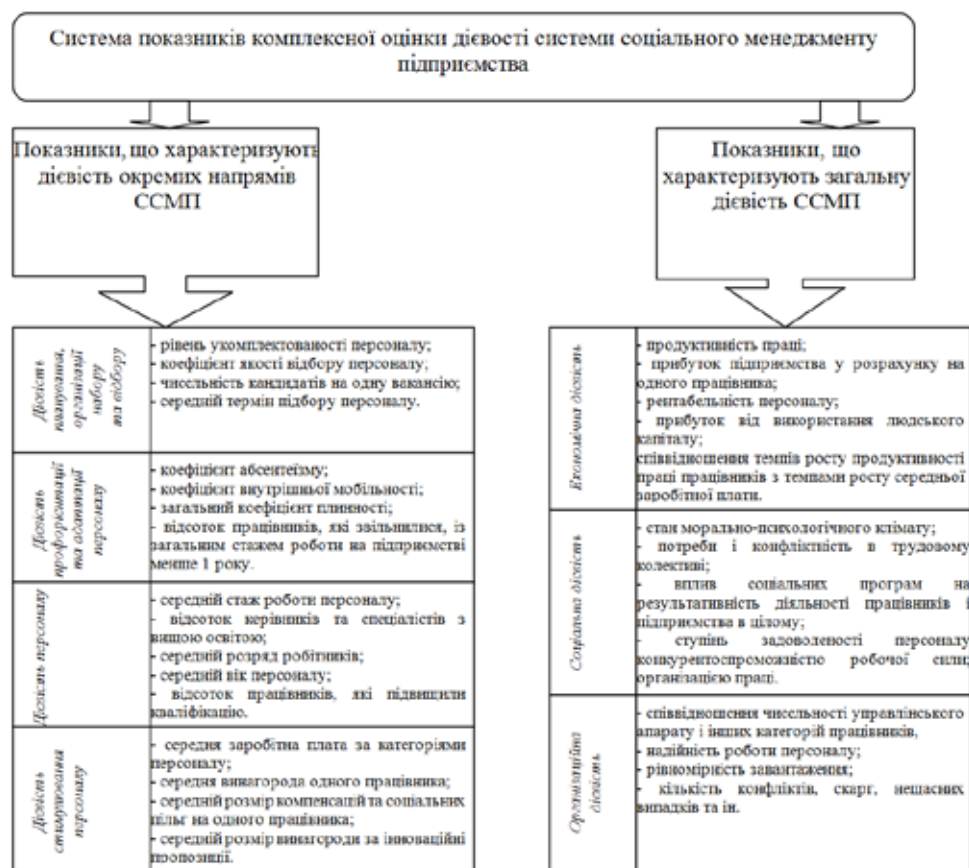
Теоретико-методологічні аспекти оцінки ефективності менеджменту досліджувались багатьма вітчизняними і зарубіжними вченими, зокрема Весніним В. Р., Завадським Й. С., Лапигіним Ю. Н., Дж. К. Лафта, Ван Дж.

Мауріком, Федуловою Л. І., Хілом В. Л. та інші [6; 7; 8]. Аналіз іх праць дозволяє зробити висновки про відсутність комплексного підходу до визначення дієвості системи соціального менеджменту.

Веснін В. Р. [1, 12] зазначає, що управлінська діяльність вважається дієвою за умови повного або часткового вирішення поставлених завдань, при оптимальному використанні наявних ресурсів.

Лапигін Ю. Н. [2, 252] вважає, що для комплексної оцінки менеджменту необхідно визначити витратну, результативну і потрібну дієвості. Витратна дієвість – це відношення витрат до результату, який було досягнуто. Результативна дієвість – відношення досягнутого результату до поставлених цілей. Потребна дієвість – відношення цілей до потреб і норм.

Федорова О. В. для оцінки дієвості системи соціального менеджменту

Рис. 1. Система показників комплексної оцінки дієвості системи соціального менеджменту підприємства

пропонує методику, яка базується на визначення ролі елементів (окремих робіт) в системі соціального менеджменту.

Як вагомі критерії та показники оцінки дієвості системи соціального менеджменту розглядаються кількісні та якісні показники, що пов'язані як із загальною результативністю діяльності підприємства, так і з результативністю прийняття рішень. Так, Єгоршин А. П. відзначає низку показників, що відображають соціальну ефективність праці. До найбільш вагомих показників він відносить такі, як середня заробітна плата, рівень трудової дисципліни, плінність персоналу, втрати робочого часу [3, 320]. Шекшня С. В. пропонує проводити оцінку дієвості системи соціального менеджменту за допомогою визначення таких показників, як продуктивність праці, втрати на робочу силу, структура та динаміка персоналу [4, 334]. На існування щільного взаємозв'язку показників економічної та соціальної ефективності управління вказує Кібанов А. Я. [5, 432].

Отже, узагальнення наукових досліджень, дозволяє зробити висновок, що оцінка дієвості системи соціального менеджменту підприємства полягає у визначенні: економічної дієвості за рахунок кращого використання трудового потенціалу; соціальної дієвості шляхом задоволення потреб і інтересів працівників підприємства, організації і мотивації праці; організаційної дієвості через цілісність і організаційну оформленість підприємства. Загальну оцінку рекомендуємо проводити шляхом визначення показників, які характеризують дієвість окремих напрямів та загальну дієвість системи соціального менеджменту (рис. 1).

Таким чином, наведена методика дозволяє комплексно оцінити дієвість системи соціального менеджменту підприємства, виявити слабкі та сильні сторони, а також на основі отриманих результатів розробити можливий механізм її підвищення.

Література:

1. Веснин В. Р. Менеджмент / В. Р. Веснин. – Москва.: ТК Велби, Проспект, 2010. – 326 с.
2. Лапыгин Ю. Н. Стратегическое развитие организации / Ю. Н. Лапыгин, Д. Ю. Лапыгин, Т. А. Лачина. – Москва. : КНОРУС, 2005. – 281с.
3. Егоршин А. П. Методология управления трудовыми ресурсами / А. П. Егоршин, И. В. Гуськова. – Н.Новгород. : НИМБ, 2008. – 352 с.
4. Шекшня С. В. Стратегическое управление персоналом в эпоху Интернета / С. В. Шекшня, Н. Н.. Ермошкин. – Москва. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синез», 2002. – 336 с.

5. Кибанов А. Я. Основы управления персоналом / А. Я. Кибанов. – Москва. : ИНФРА-М, 2007. – 446 с.
6. Шматковська Т. О. Тенденції розвитку соціально-демографічних процесів у сільській місцевості Волині та визначення їх взаємозв'язку / Т. О. Шматковська // Статистика України. – 2007. – № 2 (37). – С. 50-56. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/3033>
7. Шматковська Т. О. Соціальні умови функціонування особистих селянських господарств / Т. О. Шматковська // Економіка АПК. – 2008. – № 3 (161). – С. 145-148. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/2984>
8. Шматковська Т. О. Соціально-економічні умови функціонування особистих селянських господарств / Т. О. Шматковська, С. М. Онисько // Економіка АПК. – 2009. – № 12 (182). – С. 104-109. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/2979>

Бруханський Р.Ф.

доктор економічних наук,
доцент, завідувач кафедри
Тернопільський національний
економічний університет

ВИЗНАЧАЛЬНІ РИСИ АГРОБІЗНЕСУ ЩОДО ВПЛИВУ НА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД УХВАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Ключові слова: облік, стратегічне управління, специфіка агробізнесу.

Keywords: accounting, strategic management, specificity of the agribusiness.

Базові параметри формування адаптивної моделі обліково-аналітичного супроводу прийняття управлінських рішень підприємствами АПК України прямо або опосередковано визначаються особливостями аграрного сектору вітчизняної економіки, специфікою бухгалтерського обліку й оподаткування сільськогосподарського виробництва і реальними соціально-економічними умовами сільського господарства України, зумовленими певними кризовими явищами його сучасного стану: недостатність державної підтримки і захисту інтересів вітчизняних товаровиробників; відсутність пільгових кредитів; низький рівень соціально-економічних умов розвитку сільських територій; низька платоспроможність внутрішнього попиту на продовольчу продукцію; нестабільність каналів збуту; інфляційні процеси; чіткий диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію; загострення екологічних проблем. Визначальний вплив на обліково-аналітичний супровід ухвалення стратегічних управлінських рішень у сільськогосподарських підприємствах здійснюють галузеві особливості вітчизняного агробізнесу (табл. 1):

Результати сільськогосподарського виробництва безпосередньо залежать від природно-кліматичних умов (якісний склад ґрунтів, вологість, температура та ін.) і відповідно є нестабільними. Ці чинники обґрунтовують доцільність прогнозування у прийнятті рішень і відповідно необхідність раціонального обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління.

Таблиця 1

Визначальні риси агробізнесу щодо впливу на обліково-аналітичний супровід ухвалення стратегічних управлінських рішень

Галузеві особливості сільського господарства	Обліково-економічні параметри	Спрямованість облікового забезпечення стратегічного менеджменту
Вплив природно-кліматичних умов	Нестабільність процесу виробництва продукції	Стратегія прогнозування у прийнятті рішень
Сезонність виробництва	Нерівномірність використання ресурсів	Стратегічне управління платоспроможністю
Загроза стихійного лиха	Високий рівень ризикованості бізнесу	Стратегічне управління ризиками
Земля – основний засіб виробництва	Спеціалізація аграрних підприємств	Стратегічні напрями діяльності
Паралельний вплив економічних і біологічних законів відтворення	Тривалість виробничих циклів	Стратегічний моніторинг динаміки незавершеного виробництва
Вплив національних споживчих уподобань	Обмеженість асортименту продукції	Стратегічне планування асортименту продукції
Використання готової продукції як засобу виробництва	Готова продукція споживається у наступному циклі	Стратегічне прогнозування обсягу товарної продукції

Сільськогосподарське виробництво характеризується сезонністю, яка сприяє нерівномірності використання ресурсів підприємства, отриманню продукції лише у певні проміжки часу, неритмічності збуту і надходження виручки від реалізації. Цей фактор аргументує доцільність стратегічного управління платоспроможністю сільськогосподарських підприємств.

Виробничі процеси у сільському господарстві характеризуються значним рівнем ризикованості втрати врожаю (спека, град, мороз, злива). Вказані фактори обґрунтовують доцільність застосування стратегічного управління ризиками та необхідність налагодження механізму раціонального обліково-аналітичного супроводу стратегічного менеджменту.

Основним засобом виробництва у сільському господарстві є земля, від якості й родючості якої залежить результативність діяльності. Властиві землі характеристики зумовлюють доцільність спеціалізації та кооперації аграрних підприємств і структуризації стратегічних напрямів діяльності.

Сільськогосподарський бізнес поєднує вплив економічних і біологічних законів відтворення. Результатом такого синтезу є тривалість виробничих циклів (часові межі виробництва багатьох продуктів більш тривалі від

календарного року) і відповідно значна питома вага витрат виробництва звітного періоду відображається як незавершене виробництво.

Частина виготовленої сільгосппродукції у наступному виробничому циклі споживається як засоби виробництва (корми, насіння). Ця особливість вказує на специфіку операційних циклів виробництва сільськогосподарської продукції і необхідність її урахування в обліково-аналітичному забезпеченні стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств.

Сільськогосподарське виробництво вимагає моніторингу зовнішніх факторів впливу: політичних, економічних, соціальних, юридичних та ін. Особливо важливим є врахування національних особливостей, зокрема щодо асортименту продукції. Ці фактори потребують належного відображення у системі обліково-аналітичного забезпечення стратегічного менеджменту.

Раціональна система обліково-аналітичного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств має враховувати внутрішні й зовнішні інформаційні сфери, відображаючи комплексну консолідовану інформацію про діяльність підприємства та його стратегічні перспективи. Прийняття стратегічних рішень повинно базуватися на поточній (точній, достовірній) і прогностичній (розрахунковій, орієнтовній) інформації.

Стабільність вітчизняного агробізнесу в умовах посилення конкуренції національних аграрних ринків залежатиме передусім від повноти, якості й своєчасності формування інформації стратегічного характеру, зокрема щодо постачальників, споживачів, конкурентів, динаміки цін, тенденцій ринку та ін. Науково обґрунтована й адаптована до потреб вітчизняної практики модель обліково-аналітичного супроводу прийняття управлінських рішень стратегічного характеру дозволить не лише своєчасно вирішувати проблеми, що виникають, а й передбачати кризові ситуації.

Кужелюк А. В.

Східноєвропейський
національний університет
імені Лесі Українки (м. Луцьк),

Шматковська Т. О.

к.е.н., доцент
кафедри обліку і аудиту,
Східноєвропейського
національного університету
імені Лесі Українки

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ключові слова: автоматизація обліку, комп'ютерні технології, програмний продукт, інтерфейс користувача, мобільний підпис, особливості конфігурації програми.

Key words: automation of accounting, computer technology, software product, user interface, mobile signature, features configuration program.

Швидкі темпи економічного зростання, процеси глобалізації, інноваційні перебудови, висувають свої вимоги до результативності діяльності підприємства. Застосування програм, для автоматизації облікового процесу є одним із шляхів швидкого отримання необхідної інформації, її обробки, з метою прийняття раціональних управлінських рішень. Проте постає завдання, обрати саме той комплекс програм, який цілком задовольнить потреби підприємства, за найменших витрат на їх встановлення і обслуговування.

Проблема вибору і використання комп'ютерних технологій для ведення бухгалтерського обліку була висвітлена у працях Ф. Ф. Бутинця, Е. К. Гільде, С. В. Іваненко, А. Г. Загороднього, В. І. Ісакова, Ю. А. Кузьмінського, Т. А. Писаревської та інших [3; 4].

За реалій сучасності на ринку інформаційних технологій пропонується досить широкий спектр програмних продуктів, здатних ефективно вирішувати поставлені завдання щодо обліково-аналітичного забезпечення управлінського процесу та забезпечення належного захисту інформації. До

найпоширеніших належать: „ПАРУС-Підприємство”, „ІС: Підприємство”, „М.Е.Дос”, „Соната”, „Арт-Звіт Плюс”.

Зокрема система «ПАРУС-Підприємство» дозволяє автоматизувати бухгалтерський та складський облік, управління реалізацією товарів та послуг, а також розрахунок заробітної плати на підприємствах малого та середнього бізнесу. Великими перевагами даної інформаційної системи є її функціональні можливості, зрозумілий для користувача інтерфейс, модульна побудова, можливості сервісного обслуговування, вдале співвідношення ціни та якості. Проте в програмі не враховуються вимоги щодо поділу великих груп інформації на більш дрібні [1].

Програмний продукт «М.Е.Дос» – система електронного документообігу, яка дозволяє працювати з будь-якими електронними документами так, щоб уникнути санкцій з боку контролюючих органів, а також забезпечує швидку реалізацію всіх останніх змін в законодавстві України щодо бухгалтерської документації та ведення електронного документообігу. Окрім того, в програму додана функція «Мобільний підпис», що дозволяє переглянути і підписати звіт або будь-який інший документ з будь-якої точки світу за допомогою мобільного телефону [2].

Програми «Арт-Звіт Плюс» та «Соната» призначені для формування звітів та їх відправки, формування податкових накладних, їх реєстр, та обмін з контрагентами. Лідером на вітчизняному просторі залишається автоматизована інформаційна система обліку «ІС:Підприємство», функціональне призначення якої полягає у вирішенні широкого спектру задач щодо автоматизації обліково-аналітичного процесу.

Проте, незважаючи на велику кількість переваг, цей програмний продукт має й свої недоліки, першочерговим з яких є її суттєва вартість. Окрім того, робота з цією програмою потребує додаткового налаштування й доопрацювання відповідно до особливостей та вимог підприємства, а також наявності спеціалізованих знань щодо інтерфейсу та особливостей конфігурації.

З огляду на всі переваги та недоліки бухгалтерських комп'ютерних програм, підприємства змушені використовувати кілька програм, вибираючи найкращу для виконання певної функції, що підвищує ймовірність помилок у формуванні результативних даних. З огляду на це виникає необхідність створення саме вітчизняної універсальної програми, яка б одночасно виконувала всі функції щодо ведення обліку та формування звітності.

Таким чином, лише за умови вдалого обрання автоматизованої системи обліку, яка б не потребувала великих затрат на її придбання, а також

не вимагала від бухгалтера особливих навичок щодо програмування, можна максимізувати ефективність ведення облікової діяльності та прийняття управлінських рішень, що безумовно є необхідним кроком на шляху до розвитку кожного господарюючого суб'єкта.

Література:

1. Костюк І. Автоматизація системи обліку на підприємстві // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pidpryemets.com/avtomatyzatsiya-systemy-obliku-na-pidpryemstvi/>
2. М.Е.Дос – мій електронний документ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vostok.dp.ua/ukr/info/infa1/program/m_e_doc/
3. Шматковська Т. О. Раціоналізація робочої документації щодо аудиту ремонту та модернізації основних засобів з використанням програмного продукту Microsoft Excel / Т. О. Шматковська, Л. Г. Жалко // *Strategiczne pytania swiatowej nauki – 2010 : materialy VI miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. – Volume 3. Ekonomiczne nauki. – Przemysl : Publishing House «Education and Science», 2010. – S. 45-47.; (07-15 lutego (лютого) 2010 roku).* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/3089>
4. Шматковська Т. О. Оцінювання сучасних тенденцій та шляхи покращення автоматизації обліково-аналітичного процесу суб'єктів господарювання / Т. О. Шматковська, Л. Є. Мазуркевич // *Вісник Запорізького національного університету : збірник наукових праць. Економічні науки. – Запоріжжя : Запорізький національний університет. – № 1 (25). – 2015. – С. 88 – 97.*

Мельянкова Л.В.

к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів та природокористування України

Вітченко В.

магістр

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ

Баланс є зовнішнім відображенням тієї господарської єдності, яка властива кожному підприємству. Його форму та зміст статей визначено НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Статті активу і пасиву балансу згруповано у відповідні розділи з таким розрахунком, щоб найбільш чітко виступав взаємозв'язок між активами підприємства і джерелами їх формування. Аналізуючи ці показники, користувачі одержують інформацію про величину власного капіталу підприємства, його фінансову стійкість, платоспроможність і приймають відповідні ділові рішення.

Основою для заповнення балансу, тобто формування певної його статті, є бухгалтерські записи про залишки (сальдо) на кінець звітного періоду на синтетичних рахунках і субрахунках 1-6 класів Плану рахунків. Усі ці записи повинні бути підтверджені відповідними первинними документами і відображати узагальнену інформацію про активи, капітал та зобов'язання підприємства на кінець звітного періоду.

У діючій формі балансу № 1 «Баланс» («Звіт про фінансовий стан») всі статті згруповано за їх економічним змістом у трьох розділах активу та чотирьох розділах пасиву, які мають відповідну назву. Інформація про активи підприємства і його зобов'язання розглядається в двох аспектах – бухгалтерському і управлінському.

Необхідною умовою адекватного відображення стану активів і пасивів підприємства є формування в системі балансу показників, пов'язаних з інтелектуальними ресурсами, які, на жаль, на сьогодні взагалі не представлені не тільки у вітчизняних П(С)БО, але і в зарубіжних обліково-аналітичних системах.

Недоліком діючої форми № 1 «Баланс» є визначення класифікаційних ознак «оборотні» та «необоротні» активи. На наш погляд, доцільно уточнити ознаку поділу активів відповідно швидкості обертання на довгострокові та

короткострокові оборотні. Крім того, більш доречно визначати статтю «Довгострокова дебіторська заборгованість» як «Дебіторська заборгованість від неопераційної діяльності».

З метою об'єктивного представлення інформації в бухгалтерському балансі нами пропонується внести наступні зміни: виключити з підсумку балансу статті «Відстрочені податкові активи» (ф.1 р.1045) та «Відстрочені податкові зобов'язання» (ф.1 р.1500) та розглядати їх як регулюючі. Включення до підсумку балансу цих статей необґрунтовано його збільшує, а отже і вартість господарських засобів, якими розпоряджається підприємство та відповідну суму зобов'язань.

Чинний бухгалтерський баланс ще не повною мірою відповідає потребам контролю за дотриманням прийнятого у фінансовому менеджменті «золотого правила ліквідності», згідно з яким активи підприємства мають фінансуватися пасивами такої самої строковості. Це пов'язано з недостатньо чітким розмежуванням у балансах українських підприємств поточних і непоточних активів та зобов'язань. Відсутність у балансі чіткого поділу активів і зобов'язань на поточні й довгострокові створює труднощі користувачам фінансової звітності під час оцінки фінансового стану підприємств.

У зв'язку з цим, для підвищення точності аналізу фінансових показників науковцями та практиками було запропоновано відображати склад статті «Витрати майбутніх періодів» у розрізі оборотних активів (ф.1 р.1170), а «Доходи майбутніх періодів» – у розрізі поточних зобов'язань (ф.1 р.1665). Реалізація цієї пропозиції стала актуальною для річної фінансової звітності і не торкнулася квартальної.

Вдійочій формі балансу збережено порядок ліквідності статей, що традиційно склався в нашій країні. Проте деякі позиції наразі вимагають уточнення. Так, необхідно відмітити, що протягом десятиліть довгострокові зобов'язання і забезпечення наступних витрат і платежів включалися до складу джерел власних і притриманих до них коштів та служили для визначення величини власних оборотних засобів підприємства. Тому, нами пропонується перегрупувати статті пасиву балансу відповідно їх економічної суті, зокрема включити статтю «Цільове фінансування» до розділу I пасиву «Власний капітал».

Слід зазначити, що застосування балансової політики, є свідомим впливом на форму і зміст опублікованих балансів, з метою навмисного заниження розміру прибутку (наприклад, через прискорену амортизацію), з тим щоб зменшити розмір податків або величини дивідендів акціонерам та тим самим розширити резервний капітал широко використовується. Однак,

нерідко керівництво підприємства, навпаки, навмисно збільшує розмір прибутку у балансі, щоб не показувати поганий фінансовий стан компанії. Зазвичай це досягається шляхом ліквідації прихованих резервів, завищеної оцінки випуску готової продукції або складських запасів сировини, відмови від формування необхідного резервного капіталу для покриття сумнівних боргів дебіторів тощо. Предметом балансової політики, який вона повинна розшифровувати, завжди є екстерн-баланс, або зовнішній баланс, тобто баланс, який складається спеціально для публікації.

Слід вказати на те, що згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності, а саме згідно з МСБО 1 «Подання фінансових звітів» підприємствам надано більше свободи, адже у згаданому стандарті наводиться перелік обов'язкових статей, які мають бути відображені в балансі. Пункт 68 МСБО 16 встановлює 16 рядків, які повинен включати баланс. Право вводити додаткові статті віддається підприємству на його розсуд. Судження щодо того, чи подавати окремо додаткові статті, повинно базуватися на оцінці:

- а) характеру і ліквідності активів;
- б) функції активів у межах суб'єкта господарювання;
- в) сум, характеру та строків зобов'язань.

Крім того, застосування різних оцінок для різних класів активів передбачає, що їх характер або функція відрізняються і тому їх слід подавати у вигляді окремих рядків. Наприклад, різні класи основних засобів можна обліковувати за собівартістю або переоціненими сумами відповідно до МСБО 16 «Основні засоби».

Таким чином, удосконалення бухгалтерського балансу та методик розрахунку на його основі окремих аналітичних показників сприятиме однозначному трактуванню інструментів аналізу у рекомендаціях органів влади та економічній літературі, що є необхідною умовою забезпечення адекватності оцінок фінансового стану суб'єктів господарювання. Внесення в діючий баланс запропонованих нами доповнень і змін дозволять без попереднього перегрупування і перерахунку окремих його позицій, використовувати дані при аналізі бухгалтерської фінансової звітності.

Література:

1. НСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Національні стандарти бухгалтерського обліку. Частина 1. П(С)БО 1-25. Основи бухгалтерського обліку // Все про бухгалтерський облік. – 2015. – №10. – С. 3-25.

Poliszczuk K. O. (Поліщук К. О.)

studentka,

Wschodnioeuropejski

Narodowy Uniwersytet

im. Łesi Ukrainki (m. Łuck),

Szmatkowska T. O. (Шматковська Т. О.)

k.n.e. docent

Wschodnioeuropejskiego

Narodowego Uniwersytetu

im. Łesi Ukrainki (m. Łuck)

ISTOTA, KIEROWANIE I DROGI POLEPSZANIA RACHUNKOWOŚCI NIEMATERIALNYCH AKTYWÓW PRZEDSIĘBIORSTWA

XXI wiek charakteryzuje się tym, że dla skutecznego funkcjonowania subiektu już nie wystarczy po prostu wyrabiać produkcję i zajmować się jej realizacją czy nadawać usługi. Główne środki i obrotowe aktywy, które wykorzystują się dla spełnienia takiej działalności nie są już w stanie zapewnić maksymalne zyski przedsiębiorstwa. Coraz większej wagi w świecie nabywają aktywy niematerialne, które występują formą realizacji wiedzy i pozwalają przedsiębiorstwu efektywnie funkcjonować i rozwijać się.

Mimo tego, że aktywy niematerialne nie są nowym obiektem ewidencji subiektów gospodarczych, na dzisiaj jednak zostają pewne problemy, związane z zarządzaniem aktywami niematerialnymi. W związku z tym powstaje konieczność poszukiwania sposobów polepszania ich użycia.

Ten problem badał się w pracach F. Butynca, W. Gagina, I. Rajkowskiej, S. Moszńskiego, O. Oliinyka, I. Prokopenka i in.

Według Krajowego położenia (standartu) rachunkowości 8 „Niematerialne aktywy” [1] i Międzynarodowego standardu rachunkowości 38 „Niematerialne aktywy”, niematerialny aktyw rozpatruje się jako niemonetarny aktyw, który nie ma materialnej formy (fizycznej substancji) i może być zidentyfikowany [3].

Głównymi składnikami, które charakteryzują aktywy niematerialne są: brak finansowo – materialnej struktury; wykorzystanie przez długi okres czasu; rzeczywisty udział w procesach finansowo – ekonomicznych, który wyraża się w funkcji wpływu na powiększenie efektywności działalności przedsiębiorstw w celu osiągnięcia wyższych wyników; znaczny stopień niepewności wielkości przyszłych zysków z ich stosowania, istotna rola w procesach innowacyjnych [2].

W trakcie zarządu niematerialnymi aktywami krajowych przedsiębiorstw celem będzie użycie bazowego modelu kierowania aktywami niematerialnymi, opracowanego L. Markową, która przewiduje:

1) opracowanie strategii (na podstawie bilansu przedsiębiorstwa są planowane inwestycje w aktywy niematerialne niezbędne do rozwoju, na przykład, nowych technologii, wsparcie bieżącej działalności lub poprawy jego konkurencyjności);

2) ocena strategii niematerialnych aktywów i możliwości głównych konkurentów w konkretnej dziedzinie;

3) klasyfikacja wszystkich obiektów własności intelektualnej przedsiębiorstwa, analiza wykorzystania i ochrony prawnej danych obiektów;

4) określenie wartości wszystkich obiektów niematerialnej własności, rozliczenie kosztów na ich wsparcie i nabycie nowego obiektu, oraz opracowanie planu działań w zakresie zwiększenia wartości niematerialnych aktywów odpowiednio do ogólnej strategii przedsiębiorstwa, możliwe zachowanie obiektu, jego licencjonowania lub odmowa od niego;

5) podjęcie decyzji o przyszłych inwestycjach po tym, jak określono, jaka wiedza jest potrzebna w przyszłości, czy będzie zgromadzona wewnątrz organizacji lub nabyta ze źródeł zewnętrznych;

6) kształtowanie całego portfela aktywów niematerialnych;

7) powtórzenie zaniecałego procesu systematycznie [4].

Przedstawiony model pozwala przeanalizować, jakie miejsce zajmuje przedsiębiorstwo i jego konkurenci na rynku. Ponadto, daje możliwość podejmować uzasadnione i konstruktywne decyzje co do możliwych późniejszych kierunków badań i obrony niematerialnej własności przedsiębiorstwa.

Aby poprawić użycie niematerialnych aktywów w działalności przedsiębiorstw, uważamy za celowe realizację następujących środków :

- 1) stymulacja praktyki ewidencji niematerialnych aktywów przedsiębiorstw i organizacji drogą udzielenia podatkowych ulg lub stosowania karnych sankcji przy jej nieobecności;
- 2) uproszczenie procedury rejestracji własności intelektualnej;
- 3) dokonanie rejestracji w porządku deklaracyjnym dla poszczególnych grup obiektów własności intelektualnej, w tym obiektów praw autorskich;
- 4) włączenie programu z kierowania aktywami niematerialnymi do procesów edukacyjnych.

Kształtowanie skutecznego systemu kierowania niematerialnymi aktywami jako składnik ogólnej koncepcji ekonomicznego zarządu przedsiębiorstwa pozwoli istotnie zmienić ekonomiczny wygląd ostatniego, wprowadzić znaczne zmiany do struktury jego aktywów, praktyki wyznaczenia bazy opodatkowania, relacje z partnerami i znacznie polepszyć finansowo-ekonomiczny stan w całości.

Otóż, polepszanie użycia niematerialnych aktywów przedsiębiorstwa jest ważnym aspektem dla maksymalizacji dobrobytu jego właścicieli w potocznych i perspektywnych okresach, co wyraża się we wzroście rynkowego kosztu i społeczno-ekonomicznej wartości przedsiębiorstwa, i odzyskanie trwałych konkurencyjnych przewag na rynku.

Lireratura

1. Krajowe położenie (standard) rachunkowości 1 „Ogólne wymogi do finansowej sprawozdawczości”: Zatwierdzono Nakazem Ministerstwa Skarbow Ukrainy №73 od 07.02.2013r.[Zasób elektroniczny] tryb dostępu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
2. Schop H. Rachunkowość aktywów niematerialnych : uznanie i ocena / H. Schop // Rachunkowość i audyt. – 2013. – №8 – s. 10-19
3. Międzynarodowy standard rachunkowości (MSR) 38 «Aktywy Niematerialne» . [Zasób elektroniczny] tryb dostępu : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_050
4. Mokrowa L. Metody i techniki zarządzania aktywami niematerialnymi // Skuteczne zarządzanie kryzysowe [Zasób elektroniczny] tryb dostępu : http://www.e-c-m.ru/magazine/67/eau_67_99.htm

Сутормина М.А.

студент 3 курса

ВШЭМ Уральского

федерального университета

им.Б.Н. Ельцина

АНАЛИЗ ЭКОНОМИЧЕСКИХ И СОЦИАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ ОЖИДАЕМОЙ ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТИ ЖИЗНИ

***Аннотация.** В данной работе проводится межстрановой анализ факторов ожидаемой продолжительности жизни. Автором осуществляется деление факторов на две группы и интерпретация результатов построения эконометрической модели. Формируются содержательные выводы относительно влияния каждого из показателей на объясняемую переменную.*

Ключевые слова: ожидаемая продолжительность жизни; межстрановой анализ; экономические факторы; социальные факторы.

Keywords: life expectancy; cross-country analysis; economic factors; social factors.

Все чаще исследователи делают вывод о том, что люди стали жить дольше, но значительная часть их жизненного пути омрачена болезнями, травмами и вызванной ими нетрудоспособностью. Общая продолжительность жизни людей на Земле с 1990 по 2013 год выросла на 6,2 года, а здоровая жизнь увеличилась на 5,4 года. [1] В отличие от большинства развитых стран, в которых ожидаемая продолжительность жизни в последние десятилетия устойчиво и довольно быстро повышалась, в России наблюдались периоды значительного снижения. Теперь разница по сравнению со странами Европейского союза составляет около 10 лет. [2]

Существует достаточно много исследований, посвященных изучению особенностей изменения и динамики продолжительности жизни, таких авторов как В.И.Стародубов, Львов Д., Иванов В.Н., Русинова Н., Браун Дж. Однако работы, которые включают параметры макросреды в качестве базовых социально-структурных факторов здоровья, имеют единичный характер. Между тем, все больше исследователей подтверждают, что не только индивидуальные особенности человека, но и условия жизни населения страны в целом, могут оказывать влияние на состояние здоровья индивида. [3]

Ожидаемая продолжительность жизни (ОПЖ) — важнейший интегральный демографический показатель, характеризующий уровень смертности населения, указывающий на число лет, которое в среднем предстоит прожить поколению родившихся или сверстников при определенном уровне возрастной смертности, кроме того он является одним из наиболее важных показателей уровня социального развития общества и уровня управления государством. [4]

В качестве основных факторов, влияющих на ОПЖ, предлагается рассмотреть как социальные, так и экономические факторы (табл.1).

Для составления эконометрической модели, описывающей зависи-

Таблица 1.

Факторы ожидаемой продолжительности жизни

Фактор	Характеристика	Единица измерения	Обозначение в модели
Экономические факторы:			
ВВП на душу населения	Отражает рыночную стоимость всех конечных товаров и услуг, произведённых за год во всех отраслях экономики на территории государства, с учетом численности населения	USD	GDP
Уровень урбанизации	Процентное отношение городского населения к общей численности населения страны	%	URB
Социальные факторы:			
Число убийств и покушений на убийство	Оценка общего уровня физической безопасности населения	Убийств на 100 тыс.чел	KILL
Национальные расходы на здравоохранение	Доля государственных и частных расходов на здравоохранение в ВВП	%	HEALTH
Индекс экологической эффективности	Включает 22 показателя, характеризующих нагрузку на окружающую среду и рациональное использование природных ресурсов	пункт	ECO
Уровень развития Интернета	Базовый показатель в оценке общего уровня развития информационно-коммуникационных технологий	Число пользователей на 100 чел.	INT

мость ожидаемой продолжительности жизни от некоторых экономических и социальных факторов, воспользуемся пакетом, предназначенным для эконометрического и статистического анализа данных EViews. Анализ проводится на основе данных сайта World Bank по 80 странам за 2013 год. Для увеличения точности выборки были учтены как развитые, так и развивающиеся страны, страны третьего мира.

Построим модель множественной регрессии, а для оценки параметров уравнения применим метод наименьших квадратов (Least Squares). В результате анализа данных и отбора переменных была проведена оценка наличия мультиколлинеарности (VIF), гетероскедастичности (тест Уайта), значимости коэффициентов, исправлены среднеквадратические ошибки и была получена следующая модель:

$$\text{LOG(YEARS)} = 3.9883 - 6.4555 \cdot \text{GDP} + 0.0012 \cdot \text{URB} + 0.0067 \cdot \text{HEALTH} + 0.0036 \cdot \text{ECO} - 0.0154 \cdot \text{LOG(KILL)}.$$

Коэффициент детерминации $R^2=0.725015 > 0,7$ говорит о том, что доля влияния объясняющих переменных на объясняемую значительна (72,5%). Коэффициенты регрессии можно интерпретировать следующим образом:

При увеличении уровня урбанизации на 1%, ОПЖ в среднем увеличивается на 0,12%, при прочих равных условиях.

При увеличении доли расходов на здравоохранение в общих государственных расходах на 1% в, ОПЖ в среднем увеличивается на 0,679% при прочих равных условиях.

При увеличении Индекса экологической эффективности на 1 пункт, ОПЖ в среднем увеличивается на 0,367% при прочих равных условиях.

При увеличении уровня преднамеренных убийств на 1%, ОПЖ в среднем снижается на 0,015% при прочих равных условиях.

Уровень развития Интернета оказался незначимым показателем в модели, так же при построении частных регрессий мы заметили, что уровень развития информационного пространства наименьшим образом объясняет зависимую переменную ОПЖ.

В целом, результаты говорят, что социальное неблагополучие, низкий уровень урбанизации и экономического развития являются существенными факторами снижения продолжительности жизни в странах мира.

Стоит заметить, что данное исследование может быть продолжено в направлении более глубокого изучения отдельных континентов, регионов и стран мира и факторов влияния на ожидаемую продолжительность жизни как мужчин, так и женщин. Кроме того, представляется возможным вклю-

читать в систему оценки иные показатели, влияющие на жизнь и здоровье населения.

Список литературы

1. Медицинский журнал The Lancet: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.thelancet.com> (Дата обращения 10.02.2016).
2. Статистическая служба Европейского Союза (Евростат): [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/> (Дата обращения 15.02.2016)
3. Preston, Samuel H. The Changing Relation Between Mortality and Level of Economic Development // Population Studies. 1975. Vol. 29. Issue 2. Pp. 231-248.
4. Петровский Б.В. Большая медицинская энциклопедия. 3-е изд. (1975-1985г).
5. База данных World Bank: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://data.worldbank.org> (Дата обращения 30.02.2016)

ПОД- СЕКЦИЯ 12. Экономика предприятия и управление производством.

Зелена М. І.

старший викладач кафедри
управління персоналом і економіки праці
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

Голянтус І. О.

студентка кафедри управління
персоналом і економіки праці
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

ТЕМПЕРАМЕНТ ЛЮДИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВПЛИВУ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Ключові слова: темперамент, персонал, мотивація, конкурентоспроможність підприємства.

На сьогоднішній день, досить важливим є розуміння того, до якого типу темпераменту відноситься та чи інша людина, яку роль темперамент виконує в його житті, як можна відкоригувати моделі поведінки типу темпераменту. Також важливе значення темперамент відіграє у професійному житті людини. Будь-яка професія вимагає певного типу темпераменту а отже, це є актуальною темою для проведення дослідження. Керівництво будь-якого підприємства повинно знати, який тип темпераменту найбільш прийнятний для них, а з яким буде важко працювати.

Проблема темпераменту неодноразово викликала інтерес у цілої низки вчених зокрема: С. А. Шапіро, Н. В. Самоукіна, К. К. Платонов, В. К. Вілюнас, А. Н. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн. Останні розробки по даній темі були у Н. В. Самоукиной в її власній книзі та її послідовника С. А. Шапіро. У даній книзі представлені чотири типи темпераменту людей: холерик, сангвінік, меланхолік, флегматик. З урахуванням їх психологічних особливостей запропоновані індивідуальні мотиватори. Однак, разом з тим, на сьогодні залишаються не визначеними деякі питання типу темпераменту, що обумовлює актуальність дослідження.

Доцільно вважати, що термін «темперамент» запропонований ще давньогрецьким лікарем Гіппократом (460-377 рр. до н.е.). На сьогодні у психологічній науці під темпераментом розуміють сукупність найбільш стійких індивідуально-психологічних особливостей людини, що характеризує динамічну сторону їх психічної діяльності та поведінки [1].

Варто зазначити, основне визначення, а саме темпераменту (лат. *temperamentum* — узгодженість, устрій) — індивідуальні особливості людини, що виявляються в силі, швидкості, напруженості, урівноваженості, перебігу її психічної діяльності, у порівняно більшій чи меншій стійкості її настроїв[2, с. 56-58].

Виділяють чотири типи темпераменту: сангвінік, флегматик, холерик та меланхолік. Тип темпераменту необхідно враховувати в спеціальностях, де праця висуває особливі вимоги до динамічних і емоційним якостям людини. Встановлено відсутність залежності між рівнем досягнень, тобто кінцевим результатом дій, і особливостями темпераменту, якщо діяльність протікає в умовах, які можна визначити як нормальні. Таким чином, незалежно від ступеня рухливості або реактивності індивіда в нормальній, не стресовій ситуації, результати діяльності в принципі будуть однаковими, оскільки рівень досягнень буде залежати головним чином від інших факторів, особливо від рівня мотивації і здібностей.

Продуктивність роботи людини тісно пов'язана з особливостями його темпераменту. Спеціальні методики допомагають виділити претендентів з найбільш підходящими для даної спеціальності психофізіологічними якостями, оскільки з необхідних деякими професіями якостей, погано піддається тренуванню, вони обмежені властивостями темпераменту. З метою професійного відбору розроблені тести, що дозволяють оцінити характеристики уваги, точності оцінки часу, швидкість рухової реакції та інше стосовно різних спеціальностей. Однак важливий не лише професійний відбір, але і профорієнтація, тобто, вибір кожною людиною такої трудової діяльності, яка відповідала не тільки його інтересам, але і його індивідуальним особливостям та можливостям. Дослідження показують, що особи, які пройшли професійну спеціалізацію з урахуванням їх психофізіологічних характеристик відчувають велике задоволення від своєї праці, що найсприятливішим чином позначається на їх продуктивності.

Знання особливостей проявів різних темпераментів важливо не тільки при виборі професії, але і при комплектуванні виробничих колективів, створення команди однодумців, розуміння проблем і конфліктів у колективі.

Наприклад, у холерика сильна нервова система, він легко переключається з однієї справи на інше, але його нестримність у поведінці, тобто неврівноваженість нервової системи, зменшує злагідність (інакше кажучи, сумісність) з іншими людьми. Перевагою є можливість зосередження значних зусиль у короткий проміжок часу, а недолік у тому, що при тривалій роботі йому не завжди вистачає витримки. Цей тип підходить для таких професій, як: лікар (складна операція, борець за життя людини), оперуповноважений внутрішніх справ (затримка злочинця), журналіст (вічно на «вістрі голки»), льотчик-винищувач (явна небезпека для життя) .

У сангвініка також сильна нервова система, а значить, і хороша працездатність, він легко переключається в діяльності і спілкуванні, але недостатньо чутливий до всіх зовнішніх змін. У нього особлива рухливість (реактивність), яка може принести додатковий ефект, якщо робота вимагає зміни об'єктів спілкування, роду занять, часткового переходу від одного ритму життя до іншого. Володіючи швидкою реакцією і підвищеною працездатністю в початковий період роботи, до її кінця знижує працездатність не тільки з-за швидкої стомлюваності, а й через падіння інтересу. Такий тип придатний до організаторської діяльності: кадровик, або ж по-сучасному, управлінець персоналом, політик, менеджер, де дії працівників не завжди строго регламентовані.

Переваги флегматика в здатності довго і наполегливо працювати, але він не в змозі швидко зібратися і сконцентрувати свої зусилля. Сюди можна віднести такі професії, як телефоністка, друкарка. Цей тип характеризує планомірна і плідна діяльність. Може створюватися помилкове уявлення, що люди інертні (флегматики) не мають переваг ні в яких видах діяльності, але це не вірно: саме вони особливо легко здійснюють повільні та плавні рухи, у них виявляється перевага у стереотипних способів дії, пунктуально дотримуючись одного разу прийнятого порядку. Він надзвичайно важко переключається на іншу роботу, його важко вибити з «найждженої колії».

Меланхолік відрізняється великою витримкою, але повільним входженням в роботу, його працездатність вище в середині або в кінці роботи, а не на її початку. Люди з таким типом характеру придатні для конвеєрних робіт, що характеризуються виконанням досить однотипних, дрібних операцій протягом робочого дня. Таким є праця бухгалтера, бібліотекаря. Меланхолік з точки зору сили – працездатності нервової системи – самий «невиграшних» тип темпераменту, однак він легко переключається з однієї справи на іншу; на відміну від «сильних типів», володіє чутливістю до всього, що відбувається навколо нього.

Експериментально доведено, що сангвініки та холерики проявляють меншу опірність і знижену продуктивність в ситуаціях, коли умови і способи діяльності суворо регламентовані і не допускають включення індивідуальних прийомів. Знання особливостей вияву різних темпераментів необхідне при виборі професії, комплектуванні виробничих колективів, управлінні організацією, керуванні групою працівників. Більшість сучасних професій доступна за наявності позитивної мотивації всім психічно здоровим людям, якщо в них не зафіксовано якихось медичних протипоказань. Так, люди з сильним типом нервової системи можуть виконувати відповідальну, складну, напружену роботу, готові до екстрених дій, зберігають витримку. Люди зі слабким типом нервової системи – маловитривалі. Однак це компенсується високою слуховою, зоровою чутливістю, що дає переваги при оволодінні професіями, які потребують неабиякої м'язово-суглобної чутливості рухового аналізатора, точності окоміру[3].

У сумісності співробітників темперамент грає найважливішу роль. Наприклад, якщо управлінський колектив, що складається наполовину з холериків, на чверть з флегматиків і на чверть з меланхоліків, повинен швидко приймати рішення і діяти, то в його функціонуванні неминуче будуть виникати часті напружені моменти. Найкраща сумісність між людьми на виробництві (у відділах, бюро, бригадах, ланках, тобто в малих групах) досягається, як і в шлюбно-сімейних відносинах, при оптимальному поєднанні людей з протилежними типами темпераментів.

Таким чином, від темпераменту залежить, яким способом людина реалізує свої дії, але при цьому не залежить їхня змістовна сторона. Темперамент проявляється в особливостях протікання психічних процесів, впливаючи на швидкість спогади та міцність запам'ятовування, швидкість розумових операцій, стійкість і переключення уваги.

Література:

1. Психологічна енциклопедія / автор-порядник О. М. Степанов. – К.: Академвидав, 2006. –424 с. (Енциклопедія ерудита).
2. Мельник Л. Психологія управління: Курс лекцій / Людмила Мельник;; Міжрегіон. акад. управл. персоналом. – К.: МАУП, 1999. – 171 с.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління / Л. Е. Орбан-Лембрик: навч. посіб. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. –695 с.

ПОД- СЕКЦИЯ 15. Экономика и управление народным хозяйством.

Лозовська Наталія Миколаївна

викладач економічних дисциплін

Дудник Іван Юрійович, Ванжула Петро Васильович,

Мазуренко Віталій Іванович

студенти

Вінницький коледж

Національного університету

харчових технологій

ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СТАНДАРТУ СЕРІЇ ISO 50001 ДЛЯ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Міжнародний стандарт серії ISO 50001 є новим добровільним міжнародним стандартом, що встановлює вимоги щодо розробки, впровадження, підтримання та поліпшення системи енергетичного менеджменту з метою досягнення постійного поліпшення в галузі управління енергією, в тому числі енергоефективності, використання і споживання енергії.

Побудована на основі вимог даного стандарту система енергоменеджменту дозволить організації досягти наступних конкурентних переваг: поетапно зменшити енерговитрати, підвищити надійність енергозабезпечення, скоротити викиди парникових газів та інших, пов'язаних з ними екологічних наслідків; удосконалити процедуру управління виробничими процесами (наприклад, виробництва і вимірювання витрат енергії, оцінки енергоефективності, технічного обслуговування енергообладнання і т. п.) і їх моніторингу за індикаторами (показниками) енергетичної ефективності; відповідати нормативно-правовим вимогам і значно підвищити ефективність використання енергії.

Стандарт ISO-50001 може застосовуватися або самостійно, або спільно з іншими добре відомими стандартами, такими як: ISO-9001, ISO-14001, ISO-22000 та OHSAS-18001. Високий рівень сумісності з даними стандартами дозволяє організаціям поєднати енергоменеджмент та стандарти по підвищенню якості і безпеки продукції, а також екологічний менеджмент і менеджмент професійної безпеки і здоров'я персоналу, тим самим впроваджуючи в організації інтегровану систему менеджменту.

Демонстрація здатності організації відповідати вимогам стандарту ISO-50001 може бути підтверджена шляхом проходження процедури серти-

фікації та отримання сертифіката відповідності від незалежних компетентних і уповноваженими на це міжнародних і національних органів.

В Україні на жаль зовсім мало підприємств які запровадили стандарт серії ISO-50001. Впровадження в Україні міжнародних стандартів ISO 50001 може допомогти вирішити проблему збереження енергії за рахунок підвищення енергоефективності, а також сприяти розвитку технологій використання відновлюваних джерел енергії. Згідно з дослідженнями близько кілька сотень організацій в багатьох країнах світу вже пройшли сертифікацію і відчули переваги у вигляді зниження витрат, збільшення енергоефективності підприємства та економії енергоресурсів.

Вказаний стандарт може застосовувати будь-яка організація, яка бажає забезпечити відповідність своєї діяльності проголошеній енергетичній політиці та бажає продемонструвати це іншим сторонам. Як приклад, наведемо українські підприємства, котрі отримали стандарт серії ISO-50001:

Компанія «С-інжиніринг» пройшла сертифікаційний аудит на відповідність вимогам міжнародного стандарту ISO 50001 цим сами підтвердила той факт, що сьогодні в Україні є компанії, яким не байдужі питання енергозбереження та збереження навколишнього середовища.

МК «Запоріжсталь» успішно пройшов другий наглядний аудит відповідності вимогам міжнародного стандарту ISO 50001. Аудитори компанії що займаються сертифікацією відзначили високий рівень функціонування системи енергетичного менеджменту в структурних підрозділах МК «Запоріжсталь».

Металургійний комбінат «Азовсталь» групи Метінвест – перше підприємство в Україні яке успішно пройшло сертифікаційний аудит на відповідність міжнародному стандарту ISO-50001. Був підтверджений високий рівень підготовки до сертифікації та прийнято рішення про надання комбінату сертифіката ISO-50001

«Отримання сертифікату ISO-50001 автоматично виводить підприємство на новий рівень взаємодії з клієнтами. Це дуже важливо в умовах, що склалися, коли нам потрібно боротися за кожного покупця, — відзначив Енвер Цкітшвілі, генеральний директор ПАТ «МК «АЗОВСТАЛЬ». — Крім того, що запроваджений стандарт енергоменеджменту приносить економічний ефект у вигляді зниження собівартості продукції підприємств, він підвищить імідж групи Метінвест і комбінату «Азовсталь». Система енергетичного менеджменту входить в пріоритети при укладанні договорів з потенційними споживачами нашої продукції» [2]

Вінницьке КП ВМР «Вінницяміськтеплоенерго» стандарт серії ISO-50001 також впровадило. Цей стандарт допоможе підприємству зменшити викиди в навколишнє середовище, а також зменшити витрати енергетичних ресурсів. Цим нововведенням КП ВМР «Вінницяміськтеплоенерго» зможе зекономити кошти і направити їх на покращення матеріального становища підприємства [3].

Якщо підприємства України проходять стандартизацію відповідно до стандарту серії ISO 50001 це в майбутньому допоможе нашій державі перейти на новий рівень енергетичного розвитку, цим самим підприємства зможуть заощаджувати кошти.

Переваги впровадженням стандарту серії ISO 50001 на підприємствах:

- Перехід на уніфіковану модель менеджменту, загальноприйняту в світі.
- Злам багатьох бар'єрів, що залишилися від періоду дешевих енерго-ресурсів і централізованої економіки.
- Поступове зниження енерговитримки до загальноєвропейського рівня.
- Стимулювання модернізації підприємств і муніципалітетів.

Міжнародний стандарт серії ISO-50001 в наш час є дуже важливим для України так як він передбачає скорочення викидів в тому числі зменшення витрат електроенергії, цим самим заощадити певні ресурси. Міжнародний стандарт серії ISO 50001 дозволяє підприємствам вийти на новий рівень розвитку.

Список використаних джерел:

1. Офіційний веб-сайт компанії «Азовсталь» Режим доступу:
2. <http://azovstal.metinvestholding.com/ua/press/news/show/2111>
3. Офіційний веб-сайт комунального підприємства ВМР «Вінницяміськтеплоенерго» Режим доступу: <http://www.vmte.vn.ua>
4. Стандарт ISO 50001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
5. <http://ecosys.com.ua/press/presentations/art102.pdf>
6. Офіційний веб-сайт Міжнародної організації зі стандартизації. – Режим доступу: <http://www.iso.org>

INTELLECTUAL MIGRATION AS PART OF THE GLOBAL LABOR MARKET. UKRAINIAN PERSPECTIVE

Keywords: labor market, intellectual migration, migration flows

Nowadays modern development of the mankind is characterized by a number of integration processes and globalization which have become dominant trends of international economic relations making international migration an integral part of any economy. Today, international migration can be considered as a truly integrated global phenomenon that affects the interests of all countries in the world, as countries of origin, transit and destination countries of migration flows.

In recent years Ukraine has seen a significant increase in international labor migration and international intellectual migration that is why it is relevant to study the phenomenon, which has an essential impact on the economy, demography, social and other aspects of the Ukrainian society. The importance of research of migration patterns is driven by a steady increase of migration flows with all regions of the country affected by the process.

Poor countries often complain that their best minds are draining away – and for the most part they are right. The poorer the country is, the larger the proportion of inventors who depart is. For example, over the period of 2007-2012, 86% of Vietnam-born people who filed for patents did so while working outside Vietnam. By contrast, only 8% of Norwegian-born inventors were living outside Norway when they applied for patents. The statistics are available thanks to the remarkably detailed records kept by the World Intellectual Property Organization [1].

This does not necessarily mean that countries will become more skilled if they prevent their most talented people from leaving. Even if it were possible to identify the brainiest inhabitants of a country and take away their passports, they would not all become inventors. Some could end up sweeping the streets due to lack of opportunity at home. It is probably better to let them leave for countries where their talents are better used, and then try to entice them back (as China does) or at least try to persuade them to lend their skills to the country of their birth.

Though, such a pattern may not be limited to developing countries exclu-

sively. Small nations like Cyprus, Iceland and Luxembourg export a lot of inventors, given their wealth. This isn't surprising: academic and business opportunities are generally fewer in small countries. Conversely, big countries like America and China send few inventors overseas (though India sends a lot). As is so often the case, Estonia seems to be doing its own thing. Surprisingly few of its inventors go abroad, given the country's small size and middling wealth [2].

Today the world struggles for intellectual resources. In Ukraine, these migration processes are characterized by dynamism, diversity and complex reasons, not just purely scientific but also social and economic. During the last few decades, the scientists who could not adapt to the new social and economic conditions of post-Soviet Ukraine migrate to other countries. This, in turn, led to an imbalance in the scientific and educational spheres, and gave rise to new challenges and threats to national educational and scientific areas which impact on the level of technical and technological development of Ukraine.

The main reasons for migration are:

- insufficient research funding;
- decreases in remuneration;
- lack of up-to-date scientific equipment;
- copyright infringements. [3].

Possible ways to improve state regulation of international migration and labor migration in particular are:

- designing and developing Ukrainian policies on intellectual migration using world best practices;
- establishing the unified data bank with statistics on data flows of migrants and their numbers which enable the evaluations and forecasts;
- introducing incentives to preserve and protect scientific potential;
- implementing strict control measures over the use of funds allocated from the state budget to solve the problems of migration;
- developing mechanisms that would facilitate the return of Ukrainian labor migrants to their homeland [4, 128-130].

After analyzing the reasons that encourage highly skilled knowledge workers to emigrate, it became clear that labor migration is a global problem. The migratory movements reflect changes in economic, political and social spheres. The size, direction and magnitude of these processes to some extent indicate stability or instability of the country's social development.

References:

1. Patentscope: [E-resource] // WIPO. World Intellectual Property Organization. – Retrieved March 8, 2016, from the official web site: <http://www.wipo.int/portal/en/>.
2. Whose brains are draining? Daily chart: [E-resource] // The Economist. – Retrieved April 15, 2016, from the official web site: <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/07/daily-chart/>.
3. Global Economic Prospects 2016. Spillovers amid Weak Growth: [E-resource] // The World Bank. – Retrieved April 3, 2016, from the official web site: <http://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospect/>.
4. Puryhina O.H., Sardak S.E. Mizhnarodna mihratsiya [International Migration] (in Ukrainian). K.: VTS «Akademiya», 2010.

POST-INDUSTRIAL SOCIETY: DEFINITION AND CHARACTERISTICS

Keywords: post-industrial society, service economy, technological revolution, highly-skilled labor force, information economy

The post-industrial society is the society which due to the significant scientific and technological development transforms its economy from one that primarily provides goods to one that primarily provides services. Postmodern theory in its present-day meaning was first introduced in the 1950s, but became known later thanks to the work 'The future post-industrial society' by Daniel Bell, a professor of Harvard University [1].

The theory of post-industrial society suggests the division into four development stages according to its key characteristics:

- 1) *The hunting-and-gathering society*. These are small, simple societies in which people hunt and gather food. Because all people in these societies have few possessions, the societies are fairly egalitarian, and the degree of inequality is very low.
- 2) *The agricultural society*. These societies grow great numbers of crops, thanks to the use of plows, oxen, and other devices. Compared to horticultural and pastoral societies, they are wealthier and have a higher degree of conflict and of inequality.
- 3) *The industrial society*. Industrial societies feature factories and machines. They are wealthier than agricultural societies and have a greater sense of individualism and a somewhat lower degree of inequality that still remains substantial.
- 4) *The post-industrial society*. These societies feature information technology and service jobs. Higher education is especially important in these societies for economic success [2].

In other words, the service sector, which includes such occupations as nurses, teachers, researchers, social workers, and lawyers, among others, accounts for more of the economic growth and wealth than the manufacturing sector, which is made up of people such as construction workers, food manufacturers, and produc-

tion workers.

Academicians and researchers of the post-industrial society distinguish the following reasons for the emergence of the information economy:

- automation that caused a reduction in the number of staff in the industrial sector;
- changes in a value system as the increase of prosperity allows to move to the forefront creativity and professional skills;
- high educational levels among the population as the requirement of the post-industrial economy [3].

A key feature of the post-industrial society is the high value of a person as a labor resource. Highly-skilled labor force replaced manual labor jobs as the latter did not require creativity and high level of education. There has been a significant increase in the cost for staff development and training, education and improvement of professional skills.

The main characteristics of the post-industrial society are:

- 1) Transition from the production of goods to the service economy.
- 2) The rise and dominance of highly professional and technical skills.
- 3) The main role belongs to theoretical knowledge as a source of discoveries and political decision-making in society.
- 4) Technological revolution that has extremely accelerated its pace during the last few decades.
- 5) Changes in property relations which find new solutions to the traditional class conflict in economic society.
- 6) Formation of creativity as the main incentive of economic progress [1].

Since in the post-industrial society the main resource of production is a skilled employee, and this value belongs only to the person, the role of the worker in the company is greatly increased. As a result, relations such as 'superior-subordinate' became obsolete [2]. Companies adhere to the policy of cooperation and partnership and open up opportunities for self-sufficiency.

As a conclusion, there are many interpretations of the concept of the post-industrial society, and all these approaches together contribute to the integrated system of features which allows analyzing this theory from various perspectives. The main point is that the service sector in the post-industrial society prevails over the material sphere, information and knowledge are key factors for economic growth, and creativity is a versatile activity. But today's economies of developed countries do not possess all features of the post-industrial society according to the established theory, especially in the aspects of property relations and 'employee-employer' cor-

relation.

References:

1. Hassan, R. (2013). The information society: Cyber dreams and digital nightmares .Malden, MA: Polity.
2. Nolan, P., & Lenski, G. (2009). Human societies: An introduction to macrosociology (11th ed.). Boulder, CO: Paradigm.
3. Bell, D. (Ed.). (1999). The coming of post-industrial society: A venture in social forecasting .New York, NY: BasicBooks.

DEVELOPMENT OF METALLURGICAL COMPLEX OF UKRAINE

Keywords: metallurgical complex, national economy, steel industry

Stable economic development of any country provides the availability of competitive products that may be represented not only in the domestic market. The search for such production is the main objective for economic development. Metallurgical complex is part of the basic industry of national economy of Ukraine which enables the important national economic task. It is the industry that recently provided nearly 50 percent of foreign exchange earnings in Ukraine and gives all metal products for all sectors of the economy.

Although our country's metallurgical condition is characterized by technological backwardness, Ukraine has very favorable economic prerequisites for the development of the industry. First of all Ukraine has a quite well developed metal industry, engineering and metalworking. These industries require a large amount of metal and thus stimulate the development of the steel industry. Secondly, Ukraine has sufficient human resources and qualified personnel.

Based on indicators of the Ukrainian steel industry we can identify the following trends:

- Reducing the export orientation of Ukrainian metallurgy;
- Increasing the share of exports to the countries of North Africa, the Middle East and Southeast Asia;
- Increasing the gap with the developed countries of the steel industry on the technical and technological level of production [1].

Metallurgical complex is a basic branch of economy of Ukraine, since it provides more than 25% of industrial production and 34% of total exports of goods.

It is impossible to overlook the fact that since 2014 the eastern region of Ukraine has been affected by the hostilities in the war with Russia.

Over the period of 2014-2015, the country's steel industry situated in the

East repeatedly became targets during the armed conflict. As a result of shelling, power lines in Yenakiyev and Khartsyzsk were repeatedly damaged. This led to the stopping of production.

In 2014 the volume of imports of steel products decreased by 37.5% compared to 2013 and amounted to 1.354 million tons. In particular, 55.5% "dipped" imports of raw materials (up to 213.5 thousand tons) and 34.7% – rolled steel (up to 1.047 million tons). At the same time 12.7% increase in imports of semi-finished products (to 92.8 thousand tons) took place [2].

The analyzed segment of the economy is extremely important for our country because it creates nearly one third of exports, thus making it one of the national security priorities.

Ukraine is one of the leading players in the global steel sector. However, the share of Ukraine decreased over the years. This is due to a number of problems such as military actions in eastern Ukraine, the economic crisis, lack of investment, export orientation of industry, environmental issues, etc. The choice of script development of the industry depends on defining the priority goals by the government and metallurgists, and willingness to invest in industry.

Ukraine has the necessary resource base, materials, fuel, and labor, the production apparatus, scientific and technical potential for successful development. At the same time, the use of the achievements of foreign firms, the attraction of foreign investment are easier and quicker ways to modernize the steel industry. Today, many steel companies are interested in acquiring foreign equipment and technology to guarantee their payment through the supply of steel products [3].

Export is an important part of foreign exchange earnings of Ukraine. But the structure of exports and imports of ferrous metals clearly reflects the main problems of Ukrainian ferrous metallurgy: insufficient variety of metal products tight end types of metal, lack of quality steel.

So, to assert Ukraine's place at the forefront of world mining complexes, the country should concentrate its efforts on active search for technological breakthroughs. Along with exploring and adopting best practices in terms of techniques and equipment well-established in the world, the industrial complex needs to take full advantage of existing scientific potential of Ukraine [4, 193]. But the present politico-economical situation in the country makes difficult to bring in major investments to accomplish fundamental changes, therefore, the authors believe that one of the most practical ways of reviving industry is to cooperate with countries which are interested in the import of Ukrainian metal.

References:

1. Metinvest: [E-resource]. – Retrieved March 23, 2016, from the official web site: **<http://www.metinvestholding.com/ru/>**.
2. State Statistics Services of Ukraine: [E-resource]. – Retrieved April 7, 2016, from the official web site: **<http://www.ukrstat.gov.ua/>**.
3. Metall: spros i predlozheniye [Metal: Supply and Demand] (in Russian): [E-resource]. – Retrieved March 19, 2014, from the web site: **<http://www.metaltorg.ru/>**.
4. Nizhnik Olga. Impact of Globalization on the Development of Metallurgy in Ukraine / Olga Nizhnik // Socio-Economic and Legal Aspects of Global Social Development: 13th All-Ukrainian Student Conference. – Irpin: National University of State Tax Service of Ukraine, 2014. – 336 p.

SUBSECTION 8: International Economic Relations

Kateryna Spazheva

Institute of International Relations of the National Aviation University
(Kyiv, Ukraine)

FINANCIAL SERVICES PROVIDERS. THE BIGGEST INTERNATIONAL FINANCIAL HUBS

Keywords: financial hubs, global financial centers, Global Financial Centers indexes

The biggest international financial hubs play an important role in the global economy, moving huge amounts of capital and forming an international capital market. Being the concentration of banks and specialized credit and financial institutions, global financial centers conduct international currency, credit and financial transactions as well as transactions with securities and gold.

Based on a detailed analysis of the location of the main headquarters of multinational corporations and their branch and regional offices, G. Tryft identifies global, zonal and regional centers. *Global centers* are New York, London and Tokyo. *Zonal centers* are presented by Singapore, Hong Kong, Paris, Los Angeles, whereas *regional centers* include Sidney, Chicago, San Francisco, Dallas, Miami, and Honolulu [1].

To turn into a developed world financial center, which is able to serve the growing global capital flows, the center must have all the necessary elements to support both its domestic and international operations. Such mandatory conditions are the stability of the financial system and stable currency; the existence of a developed credit system; the availability of modern technologies in stock exchange; a wide range of financial instruments in the market; beneficial geographical location; qualified and high-skilled personnel; international listing of securities and experience in public offerings; and freedom of production, consumption, savings and investment.

There are many classifications and rankings of financial centers. The main unifying criterion is that the relationships between financial centers combine elements of cooperation with tough competition, so that every world financial center specializes on specific financial transactions.

The index of Global Financial Centres Index 17 (GFCI17) 2015 has been calculated by the financial consulting company Z / Yen Group [2] since 2007. Rating GFCI is a complex of indexes in five key areas: business environment, financial

sector development, factors of infrastructure, human capital, reputation and general factors. In September 2015, the leaders were London, New York, Hong Kong, Singapore, and Tokyo. Over the period of the last five years from 2011 to 2015, leaders among financial centers remained more or less the same, only places were changing. The first four leaders are almost unchanged, but the cities in places from 6 to 10 varied in their positions.

Another famous ranking of world financial centers is International Financial Center Development Index [3] calculated by Chicago Mercantile Exchange, Dow Jones & Company and the Chinese Xinhua News Agency since 2010. It estimates 45 financial centers. Data on leaders over the period from 2012 to 2014 shows that in the given period the championship among leaders is sufficiently stable (New York, London, Tokyo, and Hong Kong). However, in 2014 Hong Kong was supplanted by Singapore, the top ten excluded Zurich and Sydney, and Beijing is rapidly climbed to the 9th position.

Every world financial center has its distinctive features due to the specialization of financial transactions. Firstly, London as a leader in the global financial system, accounts for 70% of the secondary bond market and almost 50% of the derivatives' market. London is the largest center for foreign exchange trading, and the market is growing 39% annually, much faster than New York with its 8% growth. Almost 80% of European hedge funds are managed from London; almost every sixth job is directly or indirectly linked to the financial sector.

New York as a financial center is very dynamic, but not so focused on servicing the global economy, because the main emphasis is put on the US market.

Hong Kong is the third largest financial center in the world, and it takes the eleventh place in the list of the biggest exporters of services. The stock market is the largest in Asia after Japan's according to the level of capitalization.

Due to the rise of Japan in the world economy Tokyo has become a global financial center through the creation of strong overseas banking network, implementation of the yen in the international economic cycle, the abolition of exchange controls. Unlike the US, which became a net debtor in 1985, Japan is the leading net creditor. Japanese banks dominate in the world, including international operations (almost 40%), ahead of US banks (15%) and Western Europe.

To sum up, international financial centers are involved in the formation of long-term strategies to strengthen and expand the global financial system as well as in dealing with the analysis of the state and prospects of the world economy. Nowadays, global financial centers are gradually converting their vectors to new emerging markets, seeking new opportunities for development and coping with the

up-to-date technological tendencies.

References:

1. Shpak L. O. Features of world financial centers / L. O. Shpak // Bulletin of the Eastern University of Economics and Management. Issue: Economics and Management. - 2013. - № 1 (14). - P. 51-62.
2. GFCI - Global Financial Centres Index: [E-resource] // Z/YenGroup. – Retrieved April 19, 2016, from the official web site: <http://www.zyen.com/research/gfci.html/>.
3. Xinhua. DowJones International Financial Centres Development index: [E-resource]. – Retrieved March 9, 2016, from the official web site: <http://www.sh.xinhua.org/>.

ECONOMIC COOPERATION BETWEEN THE EU AND UKRAINE

Keywords: European integration, The EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area, international economic cooperation

Economic ties between the countries of the world have always existed, but in recent years, the economic relationships have become increasingly important factor in the process of deepening international division of labor. Nowadays the volume of international foreign trade exceeds 11 trillion US dollars and accounts for more than a third of the world GDP. This is due to the fact that the efficiency of economic activity and the reduction of public spending need constant deepening specialization of production while ensuring a certain level of concentration. The establishment, development and expansion of international cooperation are the result of these processes. The appropriate level of economic development serves as the basis of international economic integration, therefore the highest degree of economic maturity and integration is reached in the group of industrialized countries. The European Union is an association of countries with the international economic integration of the highest degree, thus stages of the EU evolution, its legal framework, scope, mechanisms of decision-making and ensuring their performance are a unique experience for any international integration structures.

A system crisis in Ukraine in 2013-2014 led to a breakthrough 'reset' of government accompanied by the new set of values and priorities of the society. One important consequence of these changes was the establishment of Ukraine's European vector implemented in signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU.

The experience of the new EU members testified that European integration can be successful only if it really comes of the national idea, and every member of society realizes its significance for themselves [1, 147-154].

The research works of distinguished academicians Z. Bogachev, B. Budkin, A. Lozhachevskoyi, Yu. Makogon, A. Stepanov, A. Tarasevich, A. Filipenko, and V. Chuzhykov have analyzed the development of the economic cooperation between Ukraine and the EU. However, the priority areas of economic cooperation between

Ukraine and the EU have not been fully researched which determines the relevance of the chosen topic.

The signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU should be considered, without exaggeration, a historic event in relations between the parties. But if for the EU the Association Agreement means the success of the Eastern Partnership, for Ukraine the agreement is actually a strategic choice of reforming the country and further integration into the modern global economy.

The EU is one of the world's major markets with access to many countries. In recent years, the market share of the EU has been on average 33% of total exports of goods in Ukraine. The imports from the EU member states averaged out to 35.6%. Thus the EU market displays considerably higher tariff protection, especially in agricultural goods and products: the current arithmetic average rate of importable duty on the EU customs tariff is 7.6%, whereas in Ukraine – 5.0 %. Meanwhile, rates of import duty from the EU side for individual tariff lines are 1.5-14 times higher than rates of import duty of Ukraine [2].

The year of 2016 marked a beginning of the new page of trade relations between Ukraine and the EU. The Deep and Comprehensive Free Trade Area opened for our country one of the largest markets in the world. A free trade zone between Ukraine and the EU is a wide-ranging trade agreement, the subject of which goes well beyond tariff reductions [3]. The Association Agreement is primarily a 'road-map' for the transition of Ukraine's economy to the new standards.

Trade regime with Russia may anytime bring a new unjustified ban. But trade with the EU due to clearly defined rules is predictable, and the process of harmonization and adaptation to EU standards is gradual. However, experience shows that if defining the import duty on a particular product is not difficult, the fulfillment of all the requirements for compliance with technical standards or sanitary and phytosanitary norms of the EU is not an easy task.

Unlike the EU, the Ukrainian market does not so quickly open its doors as only a small portion of tariff lines was liberalized in Ukraine during the first year.

Ukraine's associated participation in the program 'The Horizon 2020' would expand the participation of Ukrainian research organizations and universities in European research promoting the comprehensive development of partnership relations between Ukraine and the EU [4]. Ukraine's participation in the program "The Horizon 2020" is seen as an important step in the development of partnerships with the EU to create the conditions for economic growth in Ukraine ensuring its further integration into the EU.

In conclusion we would like to emphasize the following: the EU-Ukraine

Association Agreement is the most ambitious package of agreements in the history of independent Ukraine. The signing and ratification of the Agreement is only the beginning of a new stage of cooperation between the Parties, while the real impact of the Agreement on Ukraine in different dimensions is impossible to define until the relevant arrangements are implemented in practice.

References:

1. Hillion C. A New Framework for the Relations between the Union and its East-European Neighbours / C. Hillion // EUI Working Paper Law. – 2007. – № 21. – P. 147–154.
2. Provisions of Association agreement between Ukraine and the European Union on free trade area: [E-resource] // Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. – Retrieved April 11, 2016, from the official web site: <http://meold.kmu.gov.ua/>.
3. EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area: [E-resource]. – Retrieved March 26, 2016, from: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdf.
4. HORIZON 2020. The EU Framework Programme for Research and Innovation: [E-resource] // European Commission. – Retrieved March 3, 2016, from the official web site: <http://ec.europa.eu/research/horizon2020/>.

